

Lidia Kataryńczuk-Mania

Muzyczny aspekt kształcenia nauczycieli wychowania przedszkolnego

Wartości w muzyce 2, 220-226

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lidia Kataryńczuk-Mania

Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra

Muzyczny aspekt kształcenia nauczycieli wychowania przedszkolnego

Nauczyciel wychowania przedszkolnego to ta osoba, która kieruje całym procesem wychowawczo-dydaktycznym małego dziecka. Czuwa, aby procesowi poznawania świata towarzyszyły zmiany w systemie wartości, aby rozwój umiejętności przebiegał zgodnie z potrzebami dziecka w relacjach ze środowiskiem społecznym, a także kulturowym i przyrodniczym. Co więcej, wprowadza dziecko w świat wartości muzycznych i artystycznych.

Okres przedszkolny dziecka jest bardzo ważny dla dalszego, początkowego szczebla edukacji, gdyż na bazie wychowania rodzinnego rozwijają się podstawowe zdolności i umiejętności, jakże niezbędne do dalszego jego życia. Poznawanie świata jest potrzebne do skutecznego działania, komunikowania się, nabywania kompetencji. Informatyzacja oraz nowe technologie i przemiany społeczno-kulturowe w dużej mierze narzuciły „agogiczne”, dynamiczne zmiany w życiu małego dziecka. Przedszkole zatem musi być miejscem, w którym dziecko poczuje się bezpiecznie i będzie mogło kreatywnie rozwijać swoje predyspozycje, ciekawość poznawczą i potrzeby.

Nauczyciel przedszkola wobec współczesnych zadań wychowawczo-edukacyjnych musi być osobą kompetentną pedagogicznie i metodycznie. Zobligowany jest do ustawicznego doskonalenia swojego warsztatu pracy i osobistego rozwoju. Pamiętać musi o podmiotowym traktowaniu podopiecznych.

Szczególne miejsce w działalności wychowawczej placówek przedszkolnych zajmuje muzyka. Edukacja muzyczna najmłodszych w obecnej rzeczywistości wymaga szczególnej troski i zainteresowania. Wychowawcze walory zabaw muzycznych, tańców, piosenek, muzykowania na instrumentach perkusyjnych i dzwonek wprowadza dziecko w świat dźwięków, zaspokaja potrzeby emocjonalne i społeczne.

Wieloletnie moje doświadczenie jako nauczyciela praktyk pedagogicznych dowodzi, iż pilna jest potrzeba, aby studenci, jako przyszli nauczyciele, potrafili grać co najmniej na jednym instrumencie klawiszowym i śpiewać, mając poprawną emisję. Istnieje też pilna potrzeba wypracowania modelu kształcenia kadry nauczycielskiej, wyposażonej w rzetelną wiedzę merytoryczną z zakresu metodyki przedmiotów artystycznych, to jest: muzyki i plastyki. Specyfika edukacji małego dziecka polega na tym, że nauczyciel musi posiadać specjalne umiejętności niezbędne do prowadzenia różnych zajęć objętych programem nauczania przedszkolnego. Środowisko przedszkolne jest pierwszą instytucją, która wprowadza dziecko w świat małej kultury rodzimej.

Z poczynionych przeze mnie obserwacji podczas studenckich praktyk śródrocznych i ciągłych pedagogiczno-metodycznych wynika, że w większości przypadków nauczyciele nie byli dostatecznie przygotowani do realizowania zadań edukacji muzycznej wychowanków. Dyrektorzy ze względu na brak odpowiedniej kadry nauczycielskiej najczęściej zatrudniają na godzinach zleconych tak zwanych nauczycieli dochodzących, tj. nauczycieli rytmiki lub nauczycieli zajęć umuzykalniających. W sporadycznych przypadkach w placówkach przedszkolnych pojawiają się nauczyciele z przygotowaniem muzycznym, jako absolwenci szkół muzycznych I i II stopnia. W tym względzie wiele do życzenia pozostawiają oferowane przez uczelnie wyższe siatki kształcenia przyszłych nauczycieli dzieci przedszkolnych. Najbardziej może niepokoić trudna sytuacja środowisk małomiasteczkowych i wiejskich. Obsada kadrowa przedszkoli jednooddziałowych jest nieraz przypadkowa.

Wiele zarzutów można sformułować w związku ze słabym wyposażeniem placówek w bazę lokalową i pomoce dydaktyczne. Dotyczy to między innymi braku odpowiedniej sali do zajęć muzyczno-ruchowych, braku sprzętu audiowizualnego, instrumentów muzycznych, literatury metodycznej dla nauczycieli.

Okres przedszkolny należy do najważniejszych etapów wychowania i kształcenia artystycznego dziecka. W przedszkolu pod nadzorem nauczyciela dziecko rozpoczyna poznawać sztukę, kształtować ciekawość jej poznawania. Podczas zajęć muzycznych pobudzona zostaje aktywność odtwórcza i twórcza dziecka oraz sukcesywnie rozwijany jest potencjał zdolności ogólnych i specjalistycznych.

To nauczyciel — różnych szczebli kształcenia — sukcesywnie wprowadza dziecko w świat wartości artystycznych, które nieraz decydują o pozytywnym nastawieniu dziecka do sztuki i piękna jako wartości. **Bezpośrednie doświadczenie sztuki muzycznej zespolone z jej percepcją i przeżyciem pomoże dzieciom odnaleźć własny świat dźwięków i wyobrażeń. Jest także swoistym narzędziem wychowawczym, pomagającym np. w rozwoju emocjonalnym, wpływającym na wrażliwość, ale także dyscyplinę.** Dzięki artystycznym działaniom dziecko może się „wyżyć”, wyzwolić swoją ekspresję.

Prowadzenie zajęć muzycznych uzależnione jest w dużej mierze od pasji, talentu i chęci odkrywania potencjałów twórczych tak nauczyciela, jak i wycho-

wanków. Kompetencje muzyczne nauczyciela przedszkola to „poziom wykształcenia merytorycznego i metodycznego na tle jego uzdolnień, cech osobowościowych i charakterologicznych”¹, kształtowany pod wpływem toku edukacyjnego oraz samodoskonalenie.

Ważna jest potrzeba świadomych kontaktów z muzyką, uczestnictwa w różnych aktywnych formach muzycznych, wiedza o muzyce, znajomość literatury muzycznej, rozumienie i przeżywanie estetyczne muzyki.

„Nauczyciel powinien być przede wszystkim przewodnikiem i tłumaczem, człowiekiem mądrym, krytycznym, wrażliwym, rzetelnym, uczciwym, wytrwałym, odpowiedzialnym i troskliwym, a także taktownym”². Kompetencje nauczyciela należałoby rozpatrywać w trzech aspektach: emocjonalnym, poznawczym i działaniowym³.

Aspekt emocjonalny to zadowolenie, nauczyciel daje satysfakcję, poczucie ufności i wiary w siebie, wrażenie panowania nad otoczeniem. Sprawia również, że dziecko czuje się bezpieczne, z chęcią podejmuje zadania. **Poznawczy aspekt** kompetencji obejmuje wiedzę o samym sobie, o własnych mocnych i słabych stronach, o posiadanych umiejętnościach, umiejętność obserwowania własnych działań i wszystkiego, co dzieje się wokół (czyli przede wszystkim zachowań dzieci). Ważną cechą jest wiedza o dziecku, która dotyczy znajomości podstawowych potrzeb i procesu rozwojowego. Wiedza ta obejmuje treści psychologiczno-pedagogiczne. Kolejna cecha to wiedza o środkach i metodach pracy z dzieckiem, sprzyjająca aktywności twórczej, rozwijaniu podstawowych umiejętności. Odpowiednio dobrane pomoce i materiały metodyczne służą całej organizacji zajęć z dzieckiem. **Aspekt działaniowy** uzależniony jest od dobrej i skutecznej komunikacji werbalnej i niewerbalnej.

Irena Oksińska uważa, że:

1. Kompetencje są strukturą-całością, w której tkwią wartości, wiedza, specyficzne umiejętności oraz relacje tych elementów.

2. Istotę kompetencji stanowią zdolności osoby — zdolność doszukiwania się sensu w tym, co robimy, w tym, co się dzieje w otoczeniu, w nas samych, wartościowaniu, wypowiedaniu sądów i ocen opartych na uznanym systemie wartości.

3. Kompetencje są właściwością człowieka, gdyż tylko człowiek interpretuje, dokonuje ocen moralnych, komunikuje się z otoczeniem społecznym i przyrodniczym.

4. Nabywanie kompetencji wiąże się z wykorzystywaniem własnych zdolności, z pozytywną motywacją, zainteresowaniami człowiekiem i światem, z oso-

¹ W.A. Sacher: *Weczesnoszkolna edukacja muzyczna*. Kraków 1997, s. 19.

² Por. Z. Kwieciński: *Zmienić kształcenie nauczycieli*. W: *Edukacja nauczycielska w perspektywie wymagań zmieniającego się świata*. Red. A. Siemak-Tylińska, H. Kwiatkowska, S.M. Kwiatkowski. Warszawa 1998.

³ S. Guz: *Edukacja przedszkolna w okresie przemian*. Warszawa 1996, s. 92.

bistym trudem i wysiłkiem, systematyczną pracą nad sobą, uczestnictwem w sytuacjach wartościowych poznawczo i duchowo.

5. Głównymi wskaźnikami posiadania kompetencji są postawy, np. postawa refleksji i autorefleksji, postawa moralnego rozumowania, postawa argumentowania i inne.

Nauczyciel wychowania przedszkolnego powinien być osobą twórczą, refleksyjną, niepowtarzalną indywidualnością, myślącą krytycznie, zdolną do współpracy z innymi, ale przede wszystkim potrafiącą sprostać nowym wyzwaniom. Zachodzące zmiany w systemie oświatowym i ekonomiczno-gospodarczym zmuszają nauczyciela do perfekcjonizmu, ciągłego doskonalenia się i rozwoju osobowego⁴.

Obecnie — ze względu na potrzebę organizowania i realizacji projektów — bardzo przydatne stały się również kompetencje innowacyjne nauczyciela.

Na jakość kształcenia muzycznego dziecka przedszkolnego wpływa wiele niesprzyjających czynników, m.in. niedoskonały od wielu lat system kształcenia pedagogów. Jak stymulować rozwój muzyczny dziecka, jeśli nie zostały opanowane podstawowe umiejętności muzyczne?

Jednym z podstawowych elementów edukacji małego dziecka jest poziom kompetencji zawodowych nauczyciela. W pakiecie muzycznych kompetencji nauczyciela przedszkola należy uwzględnić predyspozycje muzyczne, osobowościowe, kulturę muzyczną, czyli świadome przeżywanie, rozumienie artystycznych wartości sztuki muzycznej. Cenną zaletą kompetencji muzycznych jest wiedza o muzyce: zasadach, elementach muzycznych, znajomość literatury muzycznej. Metodyczny aspekt przejawia się w stosowaniu form, metod pracy, twórczego, innowacyjnego przekształcania materiału muzycznego, w znajomości metod i systemów edukacyjnych, a także umiejętnym wykorzystaniu materiałów medialnych. Zaletą muzycznych kompetencji jest fachowe posługiwanie się aparatem głosowym, bo on przecież jest podstawowym „instrumentem muzycznym” każdego nauczyciela, następnie znajomość gry na instrumentach muzycznych — przede wszystkim pianino, instrumenty elektroniczne, perkusyjne i inne. Dobra kondycja psychofizyczna i muzykalność wpływają na ruchową realizację tańców, ćwiczeń rytmicznych czy zabaw z dziećmi. Należy w tym zawodzie uzupełniać wiedzę i rozwijać umiejętności warsztatowe. Kreatywność muzyczna bazuje na podstawowych umiejętnościach śpiewania, grania, słuchania ze zrozumieniem. Zdaniem Wiesławy A. Sacher, „nauczyciel niedostrzegający piękna w sztuce muzycznej nie będzie mógł rozwijać tej dyspozycji [umiejętność rozumienia i przeżywania muzyki artystycznej — L.K.-M.] u swoich uczniów. Nie będzie rozumiał różnic w możliwościach percepcyjnych dziec-

⁴ Zob. I. O k s i ń s k a: *O refleksji pedagogicznej i kompetencjach nauczyciela*. „Wychowanie w Przedszkolu” 1998, nr 6, s. 427.

ka i osoby dorosłej, a zatem może popełniać błędy w kierowaniu rozwojem muzycznym dzieci”⁵.

Nabywanie i kształcenie umiejętności muzycznych przyszłych nauczycieli przedszkola należy do priorytetowych zadań przedmiotu edukacja muzyczna. Kiedy student „doświadcza” zadań muzycznych, będzie mógł lepiej realizować działania praktyczne.

Kilka refleksji z praktyki kształcenia

Od kandydatów na studia pedagogiczne kierunku edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna nie wymaga się wiedzy muzycznej ani umiejętności gry na instrumencie muzycznym. Przez logopedę sprawdzane są predyspozycje głosowe i wokalne, np. zaśpiewanie dowolnej piosenki, powtórzenie linii melodycznej itp., ponadto sprawdza się także predyspozycje rytmiczno-ruchowe (np. powtórzenie tematu rytmicznego lub kroku tanecznego). Niestety, kandydaci legitymują się niskim poziomem umiejętności muzycznych.

Przedmiot, którego zadaniem jest rozwijać zainteresowania i umiejętności muzyczne, to edukacja muzyczna, trwająca cztery semestry — łącznie 120 godzin. W latach dziewięćdziesiątych przedmiotów muzycznych było więcej (a więc, oczywiście, godzin również). Przedmioty te to: zajęcia umuzykalniające, literatura muzyczna, ruch z muzyką, nauka gry na instrumentach elektronicznych (w grupach 4-osobowych) i metodyka muzyki. Czynnione jednak oszczędności — a więc i cięcia w siatkach — poczyniły spustoszenia w edukacji muzycznej studentów.

Zajęcia w grupie 20-osobowej mają na celu przede wszystkim rozwijanie podstawowych umiejętności muzycznych: wokalnych, ruchowych, instrumentalnych i kreatywnych. Najczęściej studenci mają trudności z opanowaniem umiejętności czytania nut głosem i nie nadążają za bogatym repertuarem wokalnym dla dzieci (m.in. zapamiętywanie tekstów i melodii). W miarę chętnie podejmują naukę gry na flecie prostym, dzwoneczkach diatonicznych i chromatycznych; instrumenty perkusyjne często są wykorzystywane zwłaszcza do zadań twórczych. Nieliczne osoby grają na instrumentach elektronicznych.

W zakresie ekspresji ruchowej realizowane są zadania rytmiczne, interpretacje ruchowe utworów muzycznych, piosenek i nauka wybranych tańców ludowych w układzie dla dzieci. Odbiór dzieł muzycznych jest najmniej kłopotliwą formą umuzykalniającą dla studentów. Inny wymiar trudności i sprawdzenia swoich umiejętności zawierają zadania twórcze, które łączą treści z edukacji

⁵ W.A. Sacher: *Wczesnoszkolna edukacja...*, s. 21.

plastyczno-technicznej, literatury. Aspekty metodyczne przedmiotu muzyka realizowane są przy okazji wybranej problematyki. Każdy student przygotowuje i gromadzi materiały metodyczne, tzw. niezbędnik (w teczkach, które zawierają piosenki, scenariusze, wiersze, artykuły itp.). W ramach praktyk pedagogicznych hospitują realizowane w przedszkolu lub szkole zajęcia muzyczne.

Od wielu lat zapraszam studentów do placówek przedszkolnych, z którymi współpracuję, prowadząc zajęcia umuzykalniające, aby mogli „na żywo” doświadczać wspólnie z dziećmi różnorodnych zadań. Zdaniem studentów jest to najlepsza lekcja życiowa, wówczas są obserwowani przez dzieci, wspólnie wykonują zadania i mogą doskonalić swój warsztat metodyczny. Niestety, takich zajęć jest wciąż za mało. Systematycznie zachęcam do lektury merytorycznej, niezbędnej w pracy nauczycielskiej.

Przedstawiona problematyka sygnalizuje wybrane, trudne aspekty pracy pedagogicznej nauczyciela akademickiego. Miejmy nadzieję na lepsze jutro kultury muzycznej społeczeństwa, które powinno nadejść wraz z podniesieniem znaczenia edukacji muzycznej najmłodszych (a wraz z tym zwiększyć powinno się „nasylenie” rozwoju dzieci edukacją muzyczną). Urszula Smoczyńska uważa, że „muzyka jest sztuką, która chyba najbardziej fascynuje dzieci i przemawia do ich wyobraźni. Nie mając wyrobionych kryteriów oceny, dzieci przyjmują bezkrytycznie każdą przedstawioną propozycję muzyczną i z większym lub mniejszym entuzjazmem ją akceptują. Z ich aplauzem spotyka się zarówno występ artysty, jak i pierwsze próby gry na instrumencie w wykonaniu ich rówieśnika. Z tego względu należy dbać o przekazywanie dzieciom dobrych wzorów, aby nie zepsuć ich smaku estetycznego”⁶.

⁶ U. S m o c z y ń s k a: *Umuzykalnienie*. W: *Vademecum nauczyciela sześciolatek*. Red. M. D u n i n - W ą s o w i c z. Warszawa 1980, s. 348.

Lidia Kataryńczuk-Mania

A music aspect of the education of the pre-school education teachers

S u m m a r y

The author raises the issue of the education of the prospective pre-school education teachers. She emphasizes the fact that the candidates lack a proper music training. Thus, she suggests teaching students music rather than methodology. It is difficult to cover all the necessary music competences within a short period of studies. Also, she highlights the importance of a practical aspect of music education of teachers to be in terms of a demanding work with children.

Lidia Kataryńczuk-Mania

L'aspect musical de l'éducation des enseignants des écoles maternelles

R é s u m é

L'auteur signale le problème de l'éducation musicale de futurs enseignants des écoles maternelles. Elle souligne le manque de préparation musicale des candidats et suggère qu'au lieu de réaliser le programme didactique il faut inculquer aux étudiants une sensibilité musicale. Pendant la période d'études, si courte, il est difficile de transmettre aux étudiants des compétences musicales nécessaires. L'auteur souligne aussi l'importance de l'aspect pratique de l'éducation musicale de futurs pédagogues dans leur travail avec des enfants.